

สำนักพิมพ์ผีเสื้อ

การต่างประเทศร่วมสมัย
และความเคลื่อนไหว
ของอาเซียน

ลลิตา ทาญวงษ์
เขียน

ศาสตราจารย์กิตติคุณ
ดร. สุชาติ บำรุงสุข
คำนิยม

Hidden Myanmar

การต่างประเทศร่วมสมัย
และความเคลื่อนไหวของอาเซียน

ลลิตา ทาญวงษ์

กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน 2567

Hidden Myanmar การต่างประเทศร่วมสมัย และความเคลื่อนไหวของอาเซียนแห่งเอเชีย • ลลิตา หาญวงษ์

พิมพ์ครั้งแรก : มิถุนายน 2567

ราคา 260 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ลลิตา หาญวงษ์. Hidden Myanmar การต่างประเทศร่วมสมัย
และความเคลื่อนไหวของอาเซียนแห่งเอเชีย.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2567. 336 หน้า.

1. ไทย-ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ-พม่า. 2. พม่า-ความสัมพันธ์กับ
ต่างประเทศ-ไทย. 3. พม่า-การเมืองและการปกครอง. I. ชื่อเรื่อง.

327.5930591

ISBN 978-974-02-1897-5

สำนักพิมพ์มติชน | www.matichonbook.com

ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ่มเร็ว, รุจิรัตน์ ทิมวัฒน์

ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ

รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภะ • บรรณาธิการอาวุโส : สุภชัย สุชาติสุธารธรรม
บรรณาธิการบริหาร : ปกรณ์เกียรติ ดีใจนวนิช • หัวหน้ากองบรรณาธิการ : ปิยะวัฒน์ สีแดงสูง

บรรณาธิการเล่ม : บรรณรต แสงทอง • พิสูจน์อักษร : ณรงค์ พึ่งบุญพา

ดัชนี : เต็มจิต ชั่ววิยะกุล • กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม

ศิลปกรรม-ออกแบบปก : ชนาเมธ เบญจาทิสุทธิ

ประชาสัมพันธ์และการตลาด : นิชกุล แซ่ลิ่ม, กชพร ทองลักษณะวงศ์,

ธัญลักษณ์ ทองสุข, ปรินดา จังหมยม

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900
โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชาณิเวศน์ 1
เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Matichon Publishing House a division of Matichon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannaruean Rd., Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900 Thailand

 matichonbook @matichonbook

 @matichonbook @matichonbooks matichonbook

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์ เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว
กรุณาติดต่อมาที่ email: matichonbook.sales@gmail.com หรือ inbox matichonbook เพื่อขอเปลี่ยนแปลงใหม่

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

ฝ่าย MATICHON PREMIUM PRINT : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) รับผิดชอบสิ่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424 email: print.matichon@gmail.com Matichon Premium Print

สารบัญ

คำนำสำนักพิมพ์	6
คำนิยม สงคราม ความหวัง และ “พม่าศึกษา”	
โดย ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. สุรชาติ บำรุงสุข	9
คำนำผู้เขียน	27
กิตติกรรมประกาศ	31
1 ไทยกับเมียนมาในบริบทสงครามเย็น	34
รัฐเมียนมากับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์	40
ขบวนการค้ายาเสพติด	50
จีนคณะชาติ	52
ไทยในฐานะพันธมิตรของสหรัฐอเมริกา	54
ไทยกับเมียนมาในบริบทสงครามเย็น	71
2 เมียนมากับความเป็นกลางทางการเมือง	84
นโยบายต่างประเทศเมียนมาในช่วงตั้งไข่	91
การรักษาความเป็นกลางเชิงบวก:	
นโยบายต่างประเทศแบบไร้ข้อผูกมัด	112
ภาพรวมการดำเนินนโยบายการต่างประเทศเมียนมา	
4 ช่วง (ค.ศ. 1948-1958)	124

3 สงคราม เชื้อชาติ และกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์	130
ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์กับสงครามกลางเมือง	139
ความขัดแย้งกับพรรคคอมมิวนิสต์พม่า	146
สงครามกับกองกำลังกะเหรี่ยง	152
จากสงครามเชื้อชาติสู่สงครามกลางเมือง	156
จากอนุสัญญาพลเนวิน กองทัพพม่า และความขัดแย้งกับกลุ่มชาติพันธุ์	160
กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ ภายใต้รัฐบาลทหารของนายพลเนวิน	163
สหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (KNU) และความเคลื่อนไหว ตามแนวชายแดนไทย-เมียนมา	169
เหตุการณ์ 8888 และกองกำลังที่เกิดขึ้นใหม่	173
 4 สามเหลี่ยมทองคำกับขบวนการค้ายาเสพติด	178
จากฝิ่นสู่เฮโรอีน	180
CIA เฮโรอีน และสงครามเย็น	184
สงครามฝิ่น	198
ฝิ่น สงคราม และความมั่นคง	200
 5 กองกำลังก๊กมินตั๋งและความมั่นคงระหว่างไทย-เมียนมา	206
ก๊กมินตั๋งกับอำนาจอิปไตของเมียนมา	207
ปัญหากองกำลังก๊กมินตั๋งกับความสัมพันธ์สี่เสา	214
กองกำลังก๊กมินตั๋งและข้อพิพาทไทย-เมียนมา	228

6	อนุทินกับความเคลื่อนไหวในไทย	252
	แผนปล่อยตัวอนุ	256
	จุดกำเนิดพรรคประชาธิปัตย์รัฐสภา (PDP)	262
	พรรคประชาธิปัตย์รัฐสภา (PDP)	
	และกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์	282
	ความล้มเหลวของพรรคประชาธิปัตย์รัฐสภา (PDP)	291
7	บทสรุป	302
	ไทย-เมียนมาหลังยุคสงครามเย็น	307
	<i>บรรณานุกรม</i>	320
	<i>ดัชนี</i>	328
	<i>ประวัติผู้เขียน</i>	335

คำนำสำนักพิมพ์

จากบรรดาภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับเป็นพื้นที่หนึ่งที่นักวิชาการสนใจศึกษา ด้วยแต่ละประเทศในภูมิภาคมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม รวมถึงมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และการเมืองที่บ้างก็คล้ายคลึงกัน แต่ขณะเดียวกันก็มีความต่างกันบางอย่างที่เป็นเอกลักษณ์มากไปกว่านั้นคือ เป็นอาณานิคมที่มีปฏิสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจของโลกอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะช่วงสงครามเย็นที่ภูมิภาคนี้มีตัวแสดงสำคัญมากมาย และมรดกของเหตุการณ์ ณ ช่วงเวลานั้นยังคงส่งผลต่อการเมืองร่วมสมัยในหลายประเทศ

องค์ความรู้ด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาที่ปรากฏในวงวิชาการปัจจุบันขยายพรมแดนไปหลากหลายมิติและลงลึกไปในหลายพื้นที่ ทว่าประเทศหนึ่งซึ่งในความรู้ของคนไทยนั้นเป็นความรู้สึกทั้ง “ใกล้ชิด” และ “ห่างไกล” ในเวลาเดียวกัน โดยความใกล้ชิดนั้นคือ เขตแดนและภาพจำในประวัติศาสตร์แบบชาตินิยม ส่วนความห่างไกลนั้นคือ องค์ความรู้และความเข้าใจในสถานการณ์ร่วมสมัย... ประเทศที่วุ่นคือ “เมียนมา”

Hidden Myanmar การต่างประเทศร่วมสมัยและความเคลื่อนไหวของอาเซียนแห่งเอเชีย ผลงานของลลิตา หาญวงษ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านเมียนมาศึกษา จะมาขยายขอบเขตการรับรู้เกี่ยวกับการเมืองร่วมสมัยของเมียนมาผ่านมุมมองการต่างประเทศในช่วงสงครามเย็นซึ่งมีความซับซ้อนและย้อนแย้งในตัวเองทั้งปัญหาจากภายในและภายนอก

ภายหลังปลดแอกตัวเองจากอังกฤษ ความเจ็บช้ำจากการตกเป็นอาณานิคมทำให้รัฐบาลเมียนมาพยายามวางตัว “เป็นกลาง” ในการเมืองโลก จนก่อให้เกิดภาพจำของประเทศที่ถูก “แซ่แข็ง” แต่แท้จริงแล้ว เมียนมามีบทบาทที่น่าสนใจและเป็นอีกตัวแสดงสำคัญในการเมืองโลก มากไปกว่านั้น ปัญหาภายในของเมียนมาเองไม่ได้ใกล้เคียงกับคำว่า “แซ่แข็ง” แต่อย่างใด ทว่ากลับ “ระอุและคุกรุ่น” นับแต่ช่วงเวลาดังกล่าวจนถึงปัจจุบัน นั่นก็คือ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลเมียนมากับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างต้องการแยกตัวออกจากเงื้อมเงาของรัฐบาลอย่างกึ่งซึ่งส่วนใหญ่มีแต่ชาติพันธุ์พม่าเป็นหัวหอก

นอกจากความเขม็งเกลียวข้างต้น ปัญหาจากภายนอกที่เข้ามาอย่าง “กองกำลังก๊กมินตั๋ง” ก็สร้างความระส่ำระสายและเป็นต้นตอของปัญหาสืบเนื่องจนถึงปัจจุบันอย่าง “ขบวนการค้ายาเสพติด” รวมถึงการเข้ามาเคลื่อนไหวทางการเมืองในไทยของ อุนุ อติตนายกรัฐมนตรีเมียนมา ก็สร้างความอหังการเหลือให้ทั้งทางการของเมียนมา ไทย และสหรัฐอเมริกาที่ในช่วงเวลานั้นเข้ามาดำเนินนโยบายด้านคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

หนังสือเล่มนี้จึงมิได้เพียงคลี่คลายภาพจำอันหมกมัวของ
เมียนมาว่าเป็น “พม่า” ผู้จำศีลไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองโลกแบบ 2
ชั่วเท่านั้น แต่ยังย้อนรอยให้เห็นต้นตอปัญหาในปัจจุบันของเมียนมา
ด้วย ทั้งในประเด็นที่ว่า “เหตุใดเมียนมาจึงตกอยู่ใต้เผด็จการทหาร
แทบตลอดเวลา” หรือ “เหตุใดเราจึงได้ยินข่าวความไม่สงบตาม
แนวชายแดนไทย-เมียนมาอยู่เสมอๆ” หรือ “เหตุใดตามแนวชาย-
แดนจึงเป็นเขตของยาเสพติดที่ชุกชุม” ฯลฯ เหล่านี้เป็นปัญหาที่เรา
พบเห็นตามหน้าสื่อเสมอ แต่ไม่เคยที่จะรู้ถึงความเป็นมา หนังสือ
เล่มนี้จึงจะเปิดมุมมองของปัญหาเรื่องนี้

แน่นอน หลายคนคงมีคำถามทำนองว่า “แล้วทำไมเรา
จึงต้องรู้” อนึ่ง ก็เพื่อเตรียมตัวกับความวุ่นวายที่อาจล้าเข้ามาใน
พื้นที่ที่เราอยู่ แต่ก็ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า ประเทศในแถบนี้มีทั้ง
“ความคล้ายคลึงและความต่างกัน” ฉะนั้นการเข้าใจพลวัตของ
ประวัติศาสตร์และการเมืองเมียนมาก็เป็นเสมือนจิ๊กซอว์อีกชิ้นที่
จะทำให้เข้าใจประเทศไทยมากขึ้นเช่นกัน

สำนักพิมพ์มติชน

คำนิยม

สงคราม ความหวัง และ “พม่าศึกษา”

โดย ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรชาติ บำรุงสุข

*“This is Burma, and it will be quite unlike
any land you know about.”*

รัดยาร์ด คิปลิง (Rudyard Kipling)

ในฐานะที่เป็นผู้สอนวิชา “นโยบายต่างประเทศและความมั่นคงไทย” ที่ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อย่างต่อเนื่องมาหลายปี ทำให้ผมมีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า นิสิตมีความรู้ (และอาจรวมถึงความสนใจ) ค่อนข้างจำกัดในเรื่องของประเทศเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านดูเหมือนอะไรที่อาจจะ “ไกลๆ” ไปจากความรับรู้โดยทั่วไป ทั้งที่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยในบริบทที่ผมเรียกว่า “ภูมิรัฐศาสตร์ระยะใกล้” นั้น ประเด็นเรื่องเพื่อนบ้านเป็นปัญหาใจกลางที่มีความสำคัญอย่างชัดเจน

ดังนั้นการศึกษานโยบายต่างประเทศไทยจึงไม่อาจจะเลยปัจจัยที่เป็นเรื่องของ “ความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์” (geographical

proximity) ได้เลย หรือในอีกด้าน เราอาจเรียกปัจจัยนี้ในสำนวนยุคปัจจุบันว่า ความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านเป็น “ความใกล้ชิดทางภูมิรัฐศาสตร์” (geopolitical proximity) ในตัวเอง และเป็นปัจจัยที่มีส่วนอย่างมากในการกำหนดทิศทางนโยบายต่างประเทศและความมั่นคงไทยด้วย

ความใกล้ชิดดังกล่าวทำให้เกิดความเชื่อมต่อในด้านต่างๆ ของสังคมที่อยู่ติดกัน แม้จะมีประวัติศาสตร์กรรมสมัยใหม่ที่เรียกว่า “เส้นเขตแดน” แยกพื้นที่ดังกล่าวออกจากกัน ซึ่งเป็นผลของการ “ปักปันเขตแดน” (border demarcation) ในทางรัฐศาสตร์ อันเป็นกระบวนการสำคัญของการสร้างความเป็นรัฐ แต่ด้วยปัจจัยของความใกล้ชิดเช่นนี้ทำให้ไทยกับเพื่อนบ้านในยุคที่ “รัฐสมัยใหม่” ยังไม่ถือกำเนิดขึ้น ก็มีความสัมพันธ์ทั้งที่เป็น “สงคราม-สันติภาพ” ควบคู่กันไป แต่ในกระแสชาตินิยม เรามักจะมีความทรงจำติดอยู่กับเรื่องของสงคราม และถูกผลิตซ้ำผ่านทั้งแบบเรียน ภาพยนตร์ ละคร และ “เรื่องเล่า” ทางประวัติศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ และเรื่องหนึ่งที่ถูกผลิตซ้ำอยู่บ่อยครั้งคือ เรื่อง “สงครามไทยรบพม่า” (ขออนุญาตเรียกพม่าด้วยชื่อเดิม ไม่ได้ใช้คำเรียกในปัจจุบันว่า “เมียนมา”)

เรื่องเล่าเก่า-วาทกรรมเดิม

ในกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของสังคมไทยเช่นนี้ “พม่า” กลายเป็นตัวละครสำคัญที่จะใช้ประกอบสร้าง “ลัทธิชาตินิยมไทย” ได้อย่างลงตัว สงครามไทยรบพม่าจึงถูกประกอบสร้างให้เป็นราก-

ฐานของ “ประวัติศาสตร์ชาตินิยม” ได้อย่างดีด้วย ทั้งที่ในความเป็นรัฐสมัยใหม่นั้น ไทยและพม่าไม่เคยรบกัน

การกำเนิดขึ้นของสงครามในยุคก่อนรัฐประชาชาติ (the nation-state) เป็นการต่อสู้เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ในทางภูมิรัฐศาสตร์ระหว่าง “เจ้ากรุงศรีอยุธยา vs. เจ้ากรุงหงสาวดี” และแม้กรุงศรีอยุธยาจะแตกจากการเข้าตีของกองทัพฝ่ายหงสาวดีถึง 2 ครั้ง (พ.ศ. 2112 และ 2310) แต่ก็เชื่อว่า เกิดการ “เสียเอกราช” ดังเช่นที่ตำราเรียนประวัติศาสตร์สอนเรามาแต่ดั้งเดิม เพราะแนวคิด (concept) เรื่อง “รัฐเอกราช” (independent state) ที่มีนัยถึง “อธิปไตย” (sovereignty) แห่งรัฐนั้น เกิดขึ้นในทางรัฐศาสตร์เมื่อรัฐสมัยใหม่ได้เกิดขึ้นแล้วเท่านั้น

ดังนั้นผมอยากสรุปในแบบนักเรียนรัฐศาสตร์ว่า การเสียกรุงศรีอยุธยาทั้ง 2 ครั้งเป็นการ “เสียกรุง แต่ไม่เสียเอกราช” ถ้ายอมรับคำอธิบายในทางรัฐศาสตร์ (ที่อาจจะแตกต่างอย่างมากกับประวัติศาสตร์ชาตินิยม) แล้ว ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะไป “ผูกใจเจ็บ” อยู่กับพม่าด้วยวาทกรรมเรื่อง “เสียกรุงฯ” จนทำให้เราละเลยความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่สำคัญอย่างพม่า ซึ่งมีความสัมพันธ์หลากหลายมิติในฐานะรัฐและสังคมที่มีแนวชายแดนติดกันยาวที่สุดถึง 2,401 กิโลเมตร (ตัวเลขของกรมแผนที่ทหารจะมีเศษ 1 กิโลเมตร ตัวเลขของหน่วยงานพลเรือนบางส่วนจะเป็น 2,400 กิโลเมตร)

นอกจากนี้ หากพิจารณาในมุมมองเปรียบเทียบของวิชาทหารแล้ว การต่อสู้ที่เกิดในสมัยเก่า เช่น ในยุคอยุธยานั้น มีลักษณะเป็น “สงครามราชวงศ์” (dynastic warfare) ดังที่เห็น

ในประวัติศาสตร์สงครามแบบเก่าของยุโรป แต่เรื่องราวของสงคราม เช่นนี้กลับเป็นส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้เรื่องราวของประเทศเพื่อนบ้าน จนทำให้เกิด “มูมมอชิงลบ” กับเพื่อนบ้านรอบๆ ตัวของสังคมไทยไปอย่างน่าเสียดาย ซึ่งไม่ใช่เพียงกรณีของพม่าเท่านั้น หากยังมีผลเช่นกรณีของลาวและกัมพูชาอีกด้วย

การมีมูมมอชิงลบกับประเทศเพื่อนบ้านเช่นนี้ ทำให้ผมมีข้อสังเกตในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ว่ากลายเป็น “เรื่องรอง” ในนโยบายไทย และหลายครั้งทำให้ผู้กำหนดนโยบายที่กรุงเทพฯ “ไม่สนใจ-ไม่ใส่ใจ” หรืออาจสรุปง่ายๆ ว่า “ไม่อ่อนไหว” (insensitive) กับสิ่งที่เกิดในประเทศเหล่านี้ เท่าที่ควร ในวันที่ยังสอนวิชานโยบายต่างประเทศ ผมเคยบอกลูกศิษย์ให้ภูมิใจว่า ผู้นำไทยอย่างอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในวันนั้น คิดต่างออกไป และเคยแสดงบทบาทอย่างชัดเจนในการสนับสนุนการเรียกร้องเอกราชของประเทศเพื่อนบ้าน

ใครเลยจะเชื่อว่า ผู้นำไทยในยุคนั้นอย่างอาจารย์ปรีดีจะ “กล้าหาญ” อย่างยิ่งที่จะส่งอาวุธให้ขบวนการชาตินิยมของโฮจิมินห์ ในการต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส จนสามารถจัดตั้งกองพันใหม่ได้ในกองทัพเวียดนามเหนือ ครั้งหนึ่ง ผมเคยได้ยินเรื่องเล่าในทำนองเดียวกันถึงการส่งอาวุธให้ขบวนการชาตินิยมของซุการ์โนรบกับดัตช์ในสงครามเรียกร้องเอกราชของอินโดนีเซีย

ไม่ผิดเลยที่จะกล่าวว่า ไทยยุคนั้นคือ “ฮับ” (hub) ของขบวนการเรียกร้องเอกราชในภูมิภาค และกรุงเทพฯ เป็น “safe haven” ให้พี่น้องในภูมิภาคที่ต้องการปลดปล่อยประเทศจากการปกครองของระบอบอาณานิคมใช้เป็นที่พักผ่อนและพักพิง

เรื่องราวของความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในลักษณะอย่างนี้ หายไปจากความทรงจำของผู้คนในสังคมไทยและผู้กำหนดนโยบายที่กรุงเทพฯ นานแล้ว และมักถูกรอด้วยเรื่องของสงครามและความขัดแย้งในยุคเก่า ที่เป็นดัง “รอยแผลเป็น” ซึ่งผมอยากจะขอเรียกด้วยสำนวนของ “ไม้ เมืองเดิม” ว่า ประวัติศาสตร์เช่นนี้เป็นดัง “แผลเก่า” ที่ไม่เคยจางหายไปจากความทรงจำ

แต่หลายครั้งก็มีความพยายามอย่างมากที่จะ “แก้ปม” ของประวัติศาสตร์แบบ “แผลเก่า” จำได้ว่าในสมัยที่ยังเป็นนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา มีหนังสือเรื่องเพื่อนบ้านของเรา (หนังสืออ่านเพิ่มเติมสังคมศึกษาจัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์) ที่เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาเพื่อให้ความรู้เรื่องประเทศเพื่อนบ้านรอบประเทศไทย และยังมีภาพวาดสวยๆ ที่เป็นเรื่องของเพื่อนบ้านในหนังสือนี้ ชวนให้เราที่เป็นนักเรียนเด็กๆ สนใจมากขึ้นด้วย

อย่างน้อยหนังสือเช่นนี้ทำให้เกิดภาพว่า เพื่อนบ้านไม่ใช่ “ศัตรู” แต่คือ “เพื่อน” ที่อยู่ “ข้างบ้าน” จึงอาจมีเรื่องของผลกระทบกระทบกันตามเงื่อนไขของเวลาและสถานการณ์ที่มีความใกล้ชิดทางภูมิรัฐศาสตร์เป็นองค์ประกอบหลัก หรืออาจเปรียบได้กับ “ปัญหาเพื่อนบ้านในหมู่บ้านจัดสรร” ที่มีเรื่องเป็นข่าวอยู่เนืองๆ ในสื่อหรือในโลกโซเชียลมีเดีย

ในความเป็นจริงของการสงครามแล้ว รัฐโบราณในภูมิภาคไม่ว่าจะเป็นสยาม พม่า หรือญวน จะเอาขีดความสามารถทางทหารที่หันไปรบกับรัฐอื่นที่มีความห่างไกลในทางภูมิศาสตร์ แม้

ทั้ง 3 รัฐนี้จึงมีความเป็นมหาอำนาจในภูมิภาคของยุคนั้น แต่ก็มีความสามารถทางทหารจำกัดอย่างมาก สงครามที่เกิดขึ้นไม่ได้มีขนาดใหญ่ (เมื่อเปรียบเทียบกับสงครามในยุโรปหรือสงครามในจีน) โดยเฉพาะรัฐสมัยเก่าเหล่านี้ ไม่มีประชากรมากพอให้เกณฑ์กำลังพลเป็นจำนวนมากเพื่อใช้ในการทำสงคราม และสงครามส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นเพียง “สงครามบ้อมค่ายประชิด” ในแบบยุคเก่า (seige warfare) เช่น สงครามยุคอยุธยา

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ความขัดแย้งจะเกิดในขอบเขตของพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ระยะใกล้ หรือกล่าวง่าย ๆ คือ รัฐสมัยเก่าในภูมิภาครอบกันเองเป็นหลัก แต่ก็มีได้บอกว่าไม่มีสภาวะของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติแต่อย่างใด อันที่จริงถ้าไม่คิดมากแล้ว ความขัดแย้งเช่นนี้แทบจะเป็น “เรื่องปกติ” ของยุคสมัยดังกล่าว หรือเกิดสภาวะของการกระทบกระทั่งกันไปมาไม่จบเท่านั้นเอง

การกล่าวเริ่มต้นอย่างยืดยาวมาเช่นนี้ ก็เพื่อชวน “ล้าสมัย” ความทรงจำเดิมตั้งแต่สมัยที่พวกเราทุกคนถูกสอนผ่านตำราเรียนประวัติศาสตร์แบบเก่าหรือถูกโฆษณาชวนเชื่อผ่านภาพยนตร์ สื่อ และละครบางเรื่อง จนเรามี “ภาพจำ” ที่ถูกผลิตซ้ำร่วมกันว่า พม่าคือ “ข้าศึกตลอดกาล” ของไทย จนทำให้เราลืมความจริงประการสำคัญไปว่า พม่าคือ “เพื่อนบ้านที่ใกล้ชิด” ประเทศหนึ่งของไทย และพวกเราในโลกสมัยใหม่ไม่จำเป็นต้องอยู่กับประเทศเพื่อนบ้านด้วยความเกลียดชัง เพราะในความเป็นเพื่อนบ้านนั้น ต่างมีสภาวะของการ “พึ่งพาซึ่งกันและกัน” (inter-dependence) อยู่ด้วย

รู้จักเพื่อนบ้านดีกว่า!

แน่นอนว่า เมื่อต้องเรียนในระดับอุดมศึกษาแล้ว หัวข้อเรื่อง “เพื่อนบ้านของเรา” อาจจะยกระดับกลายเป็นเรื่องของ “อาณานิคมศึกษา” (area studies) ที่เน้นถึงการศึกษาที่เป็นรายประเทศ (หรือที่อาจเรียกว่า country studies) และสาขานี้เป็นความเฟื่องฟูในยุคหนึ่งของการเรียนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จนเกิดข้อสังเกตในบริบททางภูมิรัฐศาสตร์โลกว่า ความเฟื่องฟูของอาณานิคมศึกษานั้นผูกโยงอยู่กับเงื่อนไขการกำเนิดของ “สงครามเย็น” ในยุคหลังสงครามโลก

ด้วยความเป็นรัฐมหาอำนาจใหญ่ในการเมืองโลก ทำให้รัฐบาลสหรัฐอเมริกาต้องเข้าไปมีบทบาททางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับหลายประเทศในเวทีโลก (หรือจะเรียกว่า “การแทรกแซงทางการเมือง” ก็แล้วแต่) และการมีบทบาทเช่นนี้จึงไม่ใช่การทำงานนโยบายในแบบ “ลุย” เข้าไปในทุกภูมิภาคโดยปราศจากความรู้และความเข้าใจในพื้นที่นั้นๆ ภาวะเช่นนี้ทำให้หลายมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา (อาจรวมถึงมหาวิทยาลัยในอังกฤษและในออสเตรเลียด้วย) ต้องรับบทบาทการเปิดการเรียน การสอน และการวิจัยในแบบที่เป็น “area studies” ซึ่งทำให้เกิดทั้งการเรียนรู้และการผลิตตำราออกมามากมาย เช่น ในสาขาเอเชียศึกษา (หรือรัสเซียศึกษาในปัจจุบัน) จีนศึกษา หรือญี่ปุ่นศึกษา

ผลจากการดำเนินการดังกล่าว ทำให้สาขาการศึกษาในลักษณะเช่นนี้ไม่เพียงมีบทบาทสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบายต่างประเทศและความมั่นคงของสหรัฐอเมริกาในเวทีโลก

แต่ผลอย่างสำคัญในทางวิชาการคือ การขยายการเรียนรู้ของ นักวิชาการตะวันตกออกไปสู่พื้นที่ส่วนต่างๆ นักวิชาการ “ฝรั่ง” เดินทางไปสำรวจและเก็บข้อมูลในจุดต่างๆ ของโลกอย่างไม่น่าเชื่อ และทำให้สิ่งที่วงวิชาการเรียกว่า “งานวิจัยสนาม” (field research) เป็นส่วนประกอบสำคัญของการเรียนรู้ ซึ่งจะถูกสร้างให้เกิดความ เข้าใจที่เพิ่มมากขึ้นในวงวิชาการ

นักประวัติศาสตร์ที่ทำเรื่อง “อาณานิคมศึกษา” (colonial studies) อาจกล่าวว่า การใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างความ เข้มแข็งให้แก่กระบวนการทำนโยบายของรัฐมหาอำนาจนั้น อังกฤษ ทำมาก่อนนานแล้ว ไม่ใช่เรื่องใหม่แต่อย่างใด กล่าวคือ การสร้าง จักรวรรดิอังกฤษในช่วงเวลาที่ “พระอาทิตย์ไม่เคยตกดิน” นั้นก็ มีการสร้าง “องค์ความรู้” ให้เกิดขึ้นคู่ขนาน เพื่อรองรับกับอำนาจ และบทบาทของรัฐบาลอาณานิคมที่ต้องควบคุมดินแดนและประ- ชากรที่ไม่ใช่ชาวอังกฤษโดยตรง จนอาจกล่าวในอีกมุมหนึ่งว่า รัฐ มหาอำนาจตะวันตกอาศัยความรู้ที่เกิดจากการวิจัยมาช่วยเสริม บทบาทในการสร้างอำนาจทางการเมือง

อำนาจในยุคนั้นจึงไม่ได้เกิดจากเพียง “ปืนไรเฟิล” ที่เป็น สัญลักษณ์ของความเหนือกว่าในทางทหารของรัฐเจ้าอาณานิคม เพราะบางครั้ง เรามักมีความเข้าใจง่าย ๆ ว่า “ชัยชนะของอำนาจ ปืน” ทำให้เจ้าอาณานิคมตะวันตกสร้างจักรวรรดิได้ด้วยการปราบ ปราบชนพื้นเมือง ซึ่งอาจจะจริงในสนามรบที่กำลังรบของชน พื้นเมืองซึ่งเป็น “กองทัพสมัยเก่า” ไม่สามารถรับมือกับ “กองทัพ สมัยใหม่” ของเจ้าอาณานิคมได้เลย แต่เมื่อต้องปกครองแล้ว การ ปราบด้วยการใช้เครื่องมือทางทหารอย่างเดียวไม่ใช่คำตอบที่เป็น

จริงแน่นอน องค์ความรู้ต่างหากที่ทำให้การดำรงอำนาจของระบอบอาณานิคมมีชีวิตอยู่ได้อย่างยาวนานในประวัติศาสตร์การเมืองโลก

การดำเนินการทางวิชาการในบริบทของการเมืองโลกเช่นนี้ ได้สร้างรากฐานอย่างสำคัญให้คนรุ่นหลังเรียนรู้เรื่องราวของประเทศต่างๆ โดยไม่จำเป็นต้องผูกอยู่กับเงื่อนไขของยุคอาณานิคมและยุคสงครามเย็นในเวลาถัดมา รวมทั้งยังก่อให้เกิดการพัฒนาการศึกษาวิจัยเรื่องของประเทศต่างๆ มากขึ้นด้วย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือการเรียนในแบบ “ประเทศศึกษา” (country studies) เพราะตำรับตำราของการศึกษาวิจัยที่เป็นอาณานิคมศึกษาและประเทศศึกษาเช่นนี้เป็นดัง “เครื่องชี้ชวน” ให้นักวิชาการรุ่นต่อมาต้อง “หลงเสน่ห์” ในประเทศที่พวกเขาสนใจ

ทว่าในอีกด้านเมื่อสงครามเย็นเข้าสู่เอเชีย งานด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (Southeast Asian Studies) นั้น มีสงครามเวียดนามเป็นปัจจัยหลักของการขับเคลื่อน เพราะการเข้าสู่สงครามในเวียดนาม และในเวลาต่อมาขยายเป็นสงครามอินโดจีน ทำให้สหรัฐอเมริกาต้องสร้าง “องค์ความรู้” เพื่อให้รัฐบาลและกองทัพอเมริกันมีความรู้และความเข้าใจในประเทศที่ทหารอเมริกันต้องเข้าไปรบ ดังจะเห็นได้ว่าสาขา “เวียดนามศึกษา” เติบโตอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว และพาให้ “ไทยศึกษา” ขยับตัวตามไปด้วย เพราะไทยในสมัยสงครามเวียดนามเป็นฐานรองรับสงครามที่สำคัญของกองทัพอเมริกัน

แต่ในช่วงเวลานี้ พม่าพยายามที่จะดำเนินนโยบายเป็นกลาง และไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสงครามของมหาอำนาจ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะการเป็นเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกับจีน จึงต้องรักษาระยะกับมหาอำนาจให้ได้ อีกส่วนหนึ่งคือ การเป็นกลางกลายเป็น “นโยบายแบบโดดเดี่ยว” (isolationism) ที่พม่าออกไปจากเวทีระหว่างประเทศ จนทำให้ “พม่าศึกษา” ในยุคนั้นกลายเป็นความยากลำบากทางวิชาการ เพราะการเดินทางเข้าไปทำงานวิจัยสนามในพม่าเป็นไปได้ยากด้วย

ในเงื่อนไขของการเมืองระหว่างประเทศเช่นนี้ จึงทำให้เกิดข้อสังเกตในอีกด้านว่า การสิ้นสุดของสงครามเวียดนามคือ การสิ้นสุดของ “ยุคทอง” ของ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ซึ่งไม่ใช่แค่ในวงวิชาการอเมริกันเท่านั้น หากยังกระทบในวงกว้างทางวิชาการอีกด้วย แต่แม้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาจะผ่านยุคทองไปแล้วและแทนที่ในเวลาต่อมาด้วย “ตะวันออกกลางศึกษา” (Middle-East Studies) อันเป็นผลจากการขยับตัวทางภูมิรัฐศาสตร์ในพื้นที่การแข่งขันของมหาอำนาจในยุคหลังสงครามเวียดนามที่มีภูมิภาคตะวันออกกลางเป็นเป้าหมายสำคัญของพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่มากับโลก “ยุคน้ำมัน” (The Oil Era)

กระนั้นก็ตาม มิได้หมายความว่าการศึกษาที่เป็นรายประเทศในบริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะสิ้นสุดลงไปทั้งหมด ยังมีนักวิชาการอีกหลายคนที่ยังหลงเสน่ห์ของประเทศเหล่านี้ แวะเวียนมาทำการศึกษาไม่หยุด แม้จะไม่ดูเฟื่องฟูเช่นยุคสงครามเวียดนามก็ตาม และการเรียนรู้เช่นนี้ก็ไม่ได้จำกัดอยู่กับ

นักวิชาการตะวันตกเช่นในยุคสงครามเวียดนามเท่านั้น หากยังเป็นบทบาทของนักวิชาการในภูมิภาคที่จะเรียนรู้ถึงประเทศเพื่อนบ้านกันเองอีกด้วย

เสน่ห์เพื่อนบ้าน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอาณาบริเวณศึกษาที่เป็นความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยแล้ว ซึ่งก็คือการศึกษาเรื่องประเทศเพื่อนบ้านในเชิงลึก เช่น พม่าศึกษา เวียดนามศึกษา อินโดนีเซียศึกษา มาเลเซียศึกษา ด้วยการศึกษาเรื่องราวของประเทศเหล่านี้ยังคงมี “ความเฝ้าหวง” ทางวิชาการที่ชี้ชวนให้นักวิชาการแต่ละคนเดินเข้าสู่ประเทศนั้นๆ ด้วย “ความหลงเสน่ห์” (จนบางครั้งอยากใช้คำว่า “หลงใหล” ในประเทศที่ศึกษาด้วย) เพราะปฏิเสธไม่ได้เลยว่า แต่ละประเทศในภูมิภาคเอเชียนั้น มีความ “exotic” ทางวิชาการ ชวนให้เรียนรู้ทั้งสิ้น ซึ่ง “เสน่ห์” ของแต่ละประเทศอาจแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของเวลาและสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ (ถ้าจะมีใครตีความว่า เสน่ห์นี้เป็น “soft power” ก็ไม่ต่างกัน!)

นอกจากเสน่ห์ที่ว่าแล้ว อีกส่วนคือ “ความรัก” ของนักวิชาการ ซึ่งไม่ใช่ในความหมายของการรักในแบบ “ลัทธิชาตินิยม” ซึ่งในส่วนนี้ อยากขอตั้งข้อสังเกตส่วนตัวที่อาจไม่เป็นวิชาการเท่าใดนัก อันเป็นผลของประสบการณ์ในช่วงหนึ่งที่ได้สัมผัสกับโครงการ “เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ช่วงที่เรียนปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยคอร์เนลล์ (Cornell University) หรือโครงการ

“เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา” ช่วงที่เรียนปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย (Columbia University) ในสหรัฐอเมริกา จะพบว่าคนที่ทำเรื่องประเทศไหน ก็มักมี “ความรัก” ประเทศนั้นเป็นพื้นฐานสำคัญ เพราะการศึกษาอาจเริ่มต้นด้วยความสนใจ แต่ไม่อาจเริ่มต้นด้วยความเกลียดชัง เช่น คนทำเรื่องไทยศึกษา ก็มักจะรักประเทศไทย เช่นเดียวกันกับคนทำเรื่องพม่าศึกษา ก็รักประเทศพม่า และสำคัญอยากเห็นพม่าเดินไปสู่อนาคตที่ดีกว่า ไม่ใช่อนาคตที่เป็น “สงครามกลางเมืองแบบไม่จบสิ้น” เช่นที่เห็นในทุกวันนี้

อยากจะเพิ่มข้อสังเกตอีกประการว่า นอกจากนักวิชาการจะมี “ความรัก” ในประเทศที่เขาได้ทำการศึกษาแล้ว มักจะมี “ความผูกพัน” ตามมาอีกด้วย ซึ่งอาจเป็นเพราะนักวิชาการทำนั่นจะต้องเฝ้ามองและติดตามประเทศที่ตนศึกษาไปทั้งชีวิต และตามมาด้วยการสร้างตนเองให้เป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” ในเรื่องของประเทศนั้นๆ ไปตลอดชีวิตทางวิชาการ ผมเคยบอกกับนิสิตที่เรียนวิชา “ระเบียบวิธีวิจัย” เพื่อเตรียมตัวทำวิทยานิพนธ์ในระดับปริญญาเอกเสมอว่า เขาควรเลือกหัวข้อที่เขาสนใจจริงๆ เพื่อที่จะสร้างและพัฒนาตนเองให้เป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” หรือเป็น “ผู้รู้” ในเรื่องนั้นๆ

ในบริบททางวิชาการแล้ว เราต้องอยู่กับเรื่องที่เราเลือกทำวิจัยเพื่อเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกไปทั้งชีวิต ซึ่งอาจมีนัยว่าเราอาจมี “คู่ชีวิต” ที่เป็นคู่ครอง แต่หัวข้อที่เราเลือกและตัดสินใจที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญนั้น จะเป็น “คู่ชีวิตทางวิชาการ” ของเราไปอีกนานเท่านาน

ฉันได้นั้นนั้น ที่กล่าวมาอย่างยืดเยื้อในช่วงต้นก็เพื่อบอกว่าสำหรับผมแล้ว อาจารย์ลลิตา (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ลลิตา หาญวงษ์) จัดอยู่ในนักวิชาการประเภทนี้ อาจารย์ลลิตาเลือกเรียนประวัติศาสตร์พม่าในระดับปริญญาเอก จาก The School of Oriental and African Studies (SOAS) แห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน (University of London) ซึ่งว่าที่จริง SOAS ก็คือ แบบอย่างของการสร้างความรู้ให้แก่ข้าราชการแห่งจักรวรรดิอังกฤษที่ต้องออกไปรับราชการในดินแดนที่เป็นอาณานิคม และแน่นอนว่านักศึกษาของ SOAS ส่วนหนึ่งมารับราชการใน “The British India” ที่มีพม่าเป็นพื้นที่หนึ่งของการปกครอง เหตุนี้ SOAS จึงเป็น “ตักศิลา” ที่สำคัญของการสร้างความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประเทศดังกล่าวมาตั้งแต่ยุคอาณานิคมจนถึงปัจจุบัน

อาจารย์ลลิตาจะมาพร้อมกับการมีตัวตนเป็น “ผู้เชี่ยวชาญด้านพม่า” ในสาขาประวัติศาสตร์ ซึ่งไม่แปลกเลยที่จะกล่าวว่าอาจารย์เป็นตัวแทนของนักวิชาการที่ทำ “country studies” โดยมีพม่าเป็น “คู่มือทางวิชาการ” และจำได้ดีกับคำพูดของอาจารย์ที่บอกกับผมเสมอว่า “อยากเห็นพม่าไปได้ดีกว่านี้... สงบกว่านี้” ซึ่งมักจะเป็นวลีของคนทำงานวิชาการในแบบ “ประเทศศึกษา” ที่มีความปรารถนาดีและต้องการเห็นประเทศที่เขาศึกษาก้าวไปข้างหน้า ไม่ใช่พม่าที่ติด “กับดักสงคราม” ที่เกิดความขัดแย้งมาตั้งแต่ได้รับเอกราชในวันที่ 10 ธันวาคม 1947 เพราะจนถึงปัจจุบันของปี 2024 สงครามกลางเมืองพม่าก็ยังไม่มีความโน้มที่จะยุติลงจริงๆ แต่อย่างใด

สงครามที่ไม่จบ!

สำหรับนักเรียนรัฐศาสตร์อย่างพวกผมแล้ว พม่ามีความเป็น “ยูโกสลาเวียแห่งตะวันออก” (Yugoslavia of the East) อย่างชัดเจน เพราะเป็นประเทศที่มีปัญหาชาติพันธุ์เป็นโจทย์ทางการเมือง-ความมั่นคงที่สำคัญ กล่าวคือ เป็นประเทศที่มีเงื่อนไขของ “การเมืองเรื่องชาติพันธุ์” (ethnic politics) เป็นศูนย์กลางของปัญหาของรัฐและสังคมในยุคหลังอาณานิคม (post-colonial period) และกลายเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่โจทย์สำคัญที่ไม่มีจุดจบของสังคมพม่าคือ ปัญหา “ความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์” (ethnic conflicts) ซึ่งกลายเป็นเงื่อนไขสงครามและปัญหาความมั่นคงที่ตกทอดมาอย่างยาวนาน

ทว่าสถานะเช่นนี้ก็คือ ภาพสะท้อนอย่างชัดเจนถึงความเป็น “สังคมพหุนิยม” (pluralistic society) ที่มีความหลากหลายของชีวิตผู้คนในทางสังคมและวัฒนธรรม หรือเป็นสังคมของ “กลุ่มชาติพันธุ์” (ethnic groups) ที่ถูกเรียกในภาษาเดิมว่า “ชนกลุ่มน้อย” (minorities) และปัญหาเช่นนี้ทำให้สังคมพม่าในยุคหลังอาณานิคมเต็มไปด้วยความขัดแย้งทางการเมือง

สถานการณ์ทางการเมืองจากเหตุและปัจจัยเหล่านี้ถูกทับซ้อนด้วยการมาของ “สงครามเย็น” ที่ขยายตัวจากปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ของการแข่งขันระหว่างรัฐมหาอำนาจใหญ่ในเวทีโลก มาสู่เอเชียในภาพรวม และเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทุกประเทศในภูมิภาคนี้เผชิญกับ “ภูมิทัศน์การเมืองใหม่” ของยุคสงครามเย็นที่ด้านหนึ่งมีนัยถึงการถดถอย

ของยุคอาณานิคม ซึ่งมีมหาอำนาจเจ้าอาณานิคมเดิมในยุคหลัง สงครามโลกล้วนอยู่ในภาวะถดถอยทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร พร้อมกับการมาของ “มหาอำนาจใหม่” ของยุคหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 คือ สหรัฐอเมริกา

โจทย์ทางภูมิรัฐศาสตร์ของยุคสงครามเย็นในมิติทางการเมืองคือ สงครามอุดมการณ์ระหว่าง “โลกตะวันตก vs. โลกตะวันออก” ซึ่งนำมาซึ่งความท้าทายอย่างมีนัยสำคัญว่า รัฐในภูมิภาคจะเลือกดำเนินนโยบายแบบใด ใครจะเลือกยืนกับใคร ใครจะเลือก อยู่ค่ายใด

ภายใต้ความท้าทายของยุคสงครามเย็น พม่าและไทยเลือก ที่ยืน “คนละแบบ-คนละมุม” ที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ถ้าเปรียบเทียบ ประเทศทั้งสองเป็นคนแล้ว อาจกล่าวในบริบทของนโยบายในยุค สงครามเย็นได้ว่า “2 หน่อ 2 มุม” เพราะเป็นคนละมุมของนโยบายต่างประเทศและความมั่นคงอย่างชัดเจน

กล่าวคือ พม่าเลือกที่จะดำเนินนโยบายแบบ “ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด” ส่วนไทยเลือกในแบบตรงข้ามคือ “ฝักใฝ่ฝ่ายใด” อย่างเต็มที่ ด้วยการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา และ เข้าร่วมในสงครามเวียดนามในเวลาต่อมา (ผู้สนใจเรื่องบทบาท ของไทยในยุคสงครามเย็น ดูวิทยานิพนธ์ปริญญาโทของผู้เขียน: Surachart Bamrungsuk, “United States Foreign Policy and Thai Military Rule, 1947-1977” (The Graduate School, Cornell University, 1985)

หากพิจารณาในเชิงเปรียบเทียบแล้ว นโยบายต่างประเทศ ของ 2 ประเทศนี้เป็นภาพสะท้อนแบบสุดขั้วของผู้นำทหาร 2

ประเทศ โดยผู้นำทหารพม่าเลือกในแบบเป็นกลางไม่เข้าใกล้ชิดกับรัฐบาลอำนาจและโดดเดี่ยวตัวเอง ส่วนผู้นำทหารไทยเลือกเข้าร่วมแบบใกล้ชิดกับรัฐบาลอำนาจตะวันตก ซึ่งแน่นอนว่า การเลือกเช่นนี้มีเงื่อนไขทางภูมิรัฐศาสตร์และสถานการณ์ทางการเมืองภายในที่แตกต่างกันอย่างมากด้วย เพราะในอีกมุมหนึ่งต้องไม่ลืมว่า พม่าเป็นประเทศที่มีแนวพรมแดนติดต่อกับจีน และเป็น “จีนคอมมิวนิสต์”

เรื่องราวเหล่านี้ อาจารย์ลลิตาได้นำเสนอน่าสนใจให้เราเห็นภาพในส่วนของพม่า ณ ช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งว่าที่จริงแล้วดูเหมือนเราจะรู้เรื่องของพม่าในยุคสงครามเย็นไม่มากนัก แม้ทั้ง 2 ประเทศคือ ไทยและพม่าจะเผชิญกับภัยคุกคามจากสงครามก่อความไม่สงบของพรรคคอมมิวนิสต์ไม่แตกต่างกัน แต่เราดูจะรู้จัก “พรรคคอมมิวนิสต์พม่า” น้อยมาก แม้ในหมู่ฝ่ายซ้ายไทยเราอาจจะเคยรู้เรื่องของ “พรรคมลายา” หรือ “พรรคเวียดนาม” อยู่พอสมควร แต่เราแทบไม่เคยรู้เรื่อง “พรรคพม่า” เลย ทั้งที่ในช่วงการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์ในภูมิภาค อันเป็นผลจากการปรับเปลี่ยนนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์จีนนั้น พรรค 3 พรรคล่มสลายในระยะเวลาไล่เลี่ยกันทั้งหมดคือ พรรคไทย พรรคมลายา และพรรคพม่า

อย่างไรก็ตาม ในช่วงสงครามเย็นนั้น เราจะเห็นถึงการทับซ้อนระหว่าง 4 สงคราม คือ “สงครามคอมมิวนิสต์-สงครามกลุ่มชาติพันธุ์-สงครามยาเสพติด-สงครามการเมือง” ที่เกิดคู่ขนานกันจากปัญหาต่างๆ ซึ่งทับถมอยู่ในการเมืองพม่าของ “ยุคหลังอาณานิคม-ยุคสงครามเย็น” โดยอาจารย์ลลิตาช่วยอธิบายให้เรา

เห็นภาพเหล่านี้ได้ชัดเจนขึ้น แม้ยุคสมัยของสงครามเย็นในภูมิภาคนี้จะผ่านไปนานแล้วก็ตาม แต่มรดกที่เป็นผลพวงของปัญหาดังกล่าวยังเห็นได้ในความขัดแย้งปัจจุบัน

สงคราม 3 ชุดยังอยู่กับสังคมพม่าในยุคปัจจุบัน มีเพียงสงครามคอมมิวนิสต์เท่านั้นที่สิ้นสุดไปกับยุคสมัยของการเมืองโลก [สงครามการเมืองในความหมายของการต่อสู้ของกลุ่มพลังการเมืองต่างๆ ในบริบทของสังคมการเมือง (political society) ของประเทศ]

อนาคตและความท้าทาย

สงครามชุดใหม่ของพม่าในศตวรรษที่ 21 ที่กำลังเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญ คือ “สงครามของกลุ่มอาชญากรรมข้ามชาติ” หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “กลุ่มจินเทา” ภาวะเช่นนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า “สงครามจินแดง” ที่ยุติไปกับยุคสงครามเย็นนั้นได้ถูกแทนที่ด้วย “สงครามจินเทา” อย่างน่ากังวลใจ เพราะโจทย์สงครามชุดนี้เป็นความยุ่งยากทั้งในมิติทางการเมืองและความมั่นคงอีกแบบ อีกทั้งยังส่งผลอย่างมากกับสังคมไทยและสังคมในภูมิภาคด้วย เพราะปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ (transnational crime) ถือเป็นโจทย์สำคัญชุดหนึ่งของวิชาความมั่นคงศึกษา (security studies) ในการเมืองโลกปัจจุบัน

ฉะนั้นจึงกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า รัฐและสังคมพม่าได้วนกลับสู่ภาวะ 4 สงครามอีกครั้ง แม้จะมีองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่แตกต่างออกไปจากเดิม สงคราม 4 ชุดในยุคปัจจุบันจึงได้แก่

“สงครามการเมือง-สงครามกลุ่มชาติพันธุ์-สงครามยาเสพติด-สงครามอาชญากรรมจีนเทา” ซึ่งสงครามทั้ง 4 ชุดนี้จะมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการกำหนดอนาคตของพม่า และแน่นอนว่าผลของ 4 สงครามดังกล่าวย่อมจะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วย และเป็นสงครามที่อยู่ประชิดแนวชายแดนไทย โดยเฉพาะ “สงครามจีนเทา” ที่อาศัยเมืองเมียวดี (ที่อยู่ตรงข้ามกับอำเภอแม่สอด) เป็นฐานหลักสำคัญ

ดังนั้นคงต้องรอว่า อาจารย์ลลิตาจะนำเสนอเรื่องของ “สงคราม 4 ชุด” ของพม่ายุคปัจจุบันให้เราได้อ่านต่อในอนาคตเมื่อไร ... รออ่านครับ!

ป.ล. อาจารย์ลลิตาเคยปรารภกับผมว่า ถ้าสงครามกลางเมืองพม่าสงบแล้ว อาจารย์จะไปเรียนทำกับข้าว แต่ผมสงสัยว่า จนถึงวันที่อาจารย์เกษียณ ก็คงไม่ได้เรียนทำกับข้าวอย่างแน่นอน!

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. สุรชาติ บำรุงสุข
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ สภามหาวิทยาลัยนเรศวร

คำนำผู้เขียน

หนังสือ *Hidden Myanmar การต่างประเทศร่วมสมัยและความเคลื่อนไหวของอาเซียน* แห่งเอเชีย ปรับปรุงมาจากโครงการวิจัย “ความสัมพันธ์ไทย-เมียนมาในบริบทสงครามเย็น: มุมมองจากนโยบายการทูตของสหรัฐอเมริกา, ค.ศ. 1948-1988” ภายใต้ทุนส่งเสริมนักวิจัยรุ่นใหม่ของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปี 2560 เมื่อเริ่มเขียนข้อเสนอโครงการวิจัย ผู้เขียนตั้งใจเพียงว่าต้องการเดินทางไปอ่านเอกสารประเภทจดหมายเหตุ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ด้วยคุ้นเคยกับเอกสารจดหมายเหตุในยุคอนานิคมจากสหราชอาณาจักรเป็นทุนเดิม เนื่องจากใช้เวลา 3 ปีเต็มค้นคว้า ณ ห้องเอเชียและแอฟริกาศึกษา (Asian and African Studies) ที่หอสมุดแห่งชาติบริเตน (British Library) ในฐานะที่ชื่นชอบการอ่านและค้นคว้า จึงตั้งใจว่าอยากสำรวจพบแดนความรู้ที่ไม่คุ้นเคย

หลังสำรวจเอกสารเบื้องต้นแล้วได้พบว่า องค์ความรู้และเอกสารที่เกี่ยวกับสงครามเย็นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีเป็นจำนวนมาก ในประเทศไทยเองมีนักวิชาการหลายท่านทำวิจัยเกี่ยวกับสงครามเย็นที่ส่งผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ

และสังคมไทย กระนั้นก็ตาม สงครามเย็นเป็นพรมแดนที่ไม่ค่อยเป็นที่พูดถึงมากนัก และโดยเฉพาะ “เมียนมา” แล้วนั้น ยิ่งมีองค์ความรู้อย่างจำกัด

สาเหตุหลักที่เมียนมามักไม่อยู่ในสมการของแวดวงวิชาการสงครามเย็น เพราะนับตั้งแต่เกิดสงครามเย็นขึ้นอย่างเป็นทางการด้วยวิกฤตการณ์ในเกาหลีเมื่อต้นทศวรรษ 1950 มาจนถึงสงครามเวียดนาม (1965-1975) และสิ้นสุดลงด้วยการล่มสลายของสหภาพโซเวียตในปี 1991 เมียนมามีนโยบายวางตัวเป็นกลาง เน้นบทบาทของตนเองในฐานะสมาชิกกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (non-aligned movement) และนำตัวเองออกจากความขัดแย้งของมหาอำนาจทั้งชั่วเสรีประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาและคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1960 เมียนมาก็เข้าสู่ยุคเผด็จการทหารภายใต้การปกครองของนายพลเนวิน และจมอยู่ภายใต้อำนาจของกองทัพเนิ่นนาน แม้มีบางช่วงที่เริ่มเห็นความหวังและสายลมแห่งความเปลี่ยนแปลงพัดโบกรงประชาธิปไตยให้ปลิวไสว แต่ก็ยังเป็นเพียงช่วงสั้นๆ

ตลอดยุคของนายพลเนวิน ต่อมาจนถึงยุคเผด็จการทหารภายใต้สภาสันติภาพและการพัฒนาแห่งรัฐ (SPDC) เมียนมาเปรียบเหมือน “ฤๅษีแห่งเอเชีย” ที่ปิดตัวเองจากโลกภายนอก แต่ในความเป็นจริง เหตุการณ์สำคัญๆ ในยุคสงครามเย็นล้วนมีผลกระทบกับการเมืองและความมั่นคงของเมียนมา ตัวอย่างที่เห็นชัดเจนคือ สงครามกลางเมืองในจีนที่บีบให้กองกำลังก๊กมินตั๋งต้องหนีเข้าไปตั้งฐานที่มั่นในเขตรอยต่อเมียนมา ไทย และลาว จนกลายเป็นข้อพิพาทระหว่างประเทศที่เมียนมานำขึ้นไปหารือใน

สหประชาชาติ นอกจากนี้ ปรากฏการณ์เดียวกันยังเป็นจุดกำเนิดของขบวนการค้ายาเสพติดในพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำที่สุดท้ายกลายเป็นเขตผลิตยาเสพติดที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

เมียนมาอาจปิดตัวเองจากโลกภายนอกไปหลายสิบปี แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงคือ ไทยกับเมียนมามีชายแดนติดกันยาวถึง 2,401 กิโลเมตร และเมียนมาภายใต้รัฐบาลทฤษฎีพยายามสานความสัมพันธ์อันดีกับไทย แม้แต่นายพลเนวินก็เคยมาเยือนไทยอย่างเป็นทางการในปี 1979 ดังนั้นไทยยังคงเป็นพันธมิตรที่ดีของเมียนมา ความมั่นคงภายในของเมียนมาย่อมหมายถึงความมั่นคงของชายแดนไทย ทั้ง 2 ชาติเลือกใช้แนวทางอยู่ร่วมกันแบบเข้าอกเข้าใจ

แน่นอนที่สุดว่า สำหรับเมียนมา ไทยอยู่ติดกับพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ฝ่ายต่อต้านกองทัพม่า ดังนั้นการใช้แนวทางอยู่ร่วมกับไทยแบบบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่นจึงตัดปัญหาด้านความมั่นคงชายแดนทางภาคตะวันออกไปได้ในห้วงที่กองทัพม่าต้องรบกับกองกำลังและฝ่ายต่อต้านในประเทศหลายกลุ่ม หนึ่งในเหตุการณ์ที่พิสูจน์ข้อสมมติฐานนี้คือ เมื่ออดีตนายกรัฐมนตรีนุอูลี้ภัยเข้ามาเคลื่อนไหวทางการเมืองในไทยเป็นเวลาเกือบ 3 ปี ในช่วงแรกรัฐบาลไทยให้การต้อนรับขับสู้เป็นอย่างดี แต่เมื่อมองว่านุอูลี้ภัยเข้ามาเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านนายพลเนวินอย่างจริงจัง รัฐบาลก็ส่งตัวแทนไปเจรจาเพื่อกดดันนุอูลี้ภัยออกไปสักที่อื่น

หนังสือเล่มนี้ทำหน้าที่นำเสนอแง่มุมในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเมียนมาซึ่งไม่ได้เป็นที่รู้จักแพร่หลายนัก ผู้เขียนมองว่าสังคมไทยให้ความสำคัญและสนใจประวัติศาสตร์

และความเป็นไปในเมียนมาเป็นอย่างมาก ทว่าที่ผ่านมา ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มักถูกบดบังโดยประวัติศาสตร์บาดแผลและการสู้รบตั้งแต่ในยุคนาซี แต่หากพิจารณาประวัติศาสตร์ร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง ก็พบว่าทั้งไทยและเมียนมามีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด แม้ว่าทั้ง 2 ประเทศจะมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคอาณานิคมแตกต่างกันก็ตาม

ลลิตา หาญวงษ์
ริมแม่น้ำปิง เมืองตาก
14 มิถุนายน 2567

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่มอบทุนให้ผู้เขียนได้ทดลองคิดและทำงานวิจัยใหม่ๆ ในกระบวนการค้นคว้าและวิจัยอันยาวนานนี้ ผู้เขียนได้รับการอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน

จากบทสนทนากับอุอ่อง (U Aung) บุตรชายของอุณัฐเรง บันดาลใจให้ผู้เขียนเริ่มต้นคิดถึงเมียนมาในบริบทของสงครามเย็น และกับต๋อตันตัน (Daw Than Than Nu) บุตรสาวของอุณัฐให้ทั้งข้อมูลและต้อนรับผู้เขียนอย่างอบอุ่นที่บ้านพักในย่างกุ้ง

ผู้เขียนขอขอบคุณข้อมูลและกำลังใจจากจอห์น โอเคลล์ (John Okell) ผู้ล่่วงลับ เอียน บราวน์ (Ian Brown) อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก มาร์ติน สมิท (Martin Smith) โรเบิร์ต เอช. เทย์เลอร์ (Robert H. Taylor) อุตุ้เว่ย (U Thu Wei) และนาวาอากาศตรี ประสงค์ สุ่นศิริ ที่อนุญาตให้สัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. สุรชาติ บำรุงสุข สำหรับคำนิยม

ขอขอบคุณ ธนาพล อิวสกุล และสำนักพิมพ์มติชน

ท้ายที่สุดขออุทิศหนังสือเล่มนี้ให้แก่พ่อ แม่ และพี่ๆ ทนงศักดิ์ หาญวงษ์ ผู้สนับสนุนให้ผู้เขียนผลิตงานวิชาการอย่างต่อเนื่อง แม้พวกเขาไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนคิดหรือทำได้ทั้งหมด แต่ก็ไม่เคยขัดและเป็นกำลังใจให้เสมอมา

